

Eva Wirén

2007-11-16
1 (29)
Dnr2007:890

Bilaga till rapport Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet

En uppföljande studie av en kohort elever i grundskolans årskurs 3 till årskurs 9 (UGU-87)

INNEHÅLL

UNDERSÖKNINGENS BAKGRUND OCH SYFTE	3
UGU-87: Population, urval och databas	3
Elevurvalets sammansättning	4
Elever i fokus i denna rapport	5
ELEVER MED ANNAT MODERSMÅL	5
Några förhållanden i elevernas bakgrund	5
Födelseår och år för invandring	6
Hemmets utbildningsnivå och familjens sociala position	6
Eleverna i skolan	8
Allmänna uppgifter – typ av skola, särskild undervisningsgrupp mm	8
Deltagande i undervisning i svenska som andraspråk	9
Deltagande i modersmålsundervisning	13
En sammantagen bild av deltagandet	15
Elevernas studieförframgång – meritvärde och betyg	16
Genomsnittligt meritvärde för elever med olika bakgrund	16
En möjlig effekt av modersmålsundervisning?	18
Olika bakgrundsfaktorerers inverkan – en sammanfattning	26
Exkurs: Elevernas syn på skolarbetet, studiemotivation, trivsel och självskattad kompetens i årskurs 9	27
Självskattad kompetens	27
Uppfattningar om skolarbetet och trivsel i skolan	27
Intresse att lära sig mer i olika ämnen och tid för skolarbetet	28
Planer för högre studier	29

Undersökningens bakgrund och syfte

Skolverkets lägesbedömning 2006 tar upp behovet av en fördjupad kunskap om frågor gällande språkutveckling för elever med annat modersmål än svenska, bl.a. mot bakgrund av dessa elevers generellt sett sämre måluppfyllelse. I föreliggande utvärderingsstudie ställs frågan vad skolan kan göra för att förbättra resultatbilden för eleverna med annat modersmål. Bland annat handlar det om vad ett deltagande i undervisning i modersmål samt svenska som andraspråk betyder för dessa elevers chanser att lyckas i den svenska skolan. Det handlar också om skolans organisering av sin verksamhet för eleverna med annat modersmål, inte minst när det gäller undervisningen i ovan nämnda ämnen.

1. Utvärderingsstudien riktas mot grundskolans elever och verksamhet och de huvudsakliga resultaten finns avrapporterade i Skolverket (2008) Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Föreliggande rapport är en redovisning av analyser av ett longitudinellt datamaterial, UGU-87, som följer elever från årskurs 3 till årskurs 9. Analyser av detta material ingick som en av tre delstudier som utvärderingens resultat vilar på. Respektive delstudie läggs som en fristående bilaga till nämnda rapport.

Delar av rapportens resultat finns redovisade i den rapport nämnd ovan som sammanfattar studiens resultat i sin helhet. I den sammanfattande rapporten fokuseras relationen mellan elevernas deltagande i undervisningen i modersmål och svenska som andraspråk och deras betyg och genomsnittliga meritvärde. I denna rapport ingår förutom dessa resultat också uppgifter om elevernas bakgrund i större detalj, samt delar av deras uppfattningar som uttryckts i den enkät som ställdes eleverna i årskurs 9 inom ramen för UGU-studien.

UGU-87: Population, urval och databas

Undersökningspopulationen består av elever som vårterminen 1997 tillhörde grundskolans år 3. Urvalet definierades utifrån årskurstillhörighet och därmed varierar födelseår för eleverna. Huvuddelen av eleverna, motsvarande drygt 95 procent, är dock födda år 1987. Urvalet utgjordes av ett stratifierat slumpmässigt tvåstegs klusterurval av hela rektorsområden, totalt 35 kommuner och 222 rektorsområden. Från respektive rektorsområde valdes samtliga elever som vid den aktuella tidpunkten gick i skolans år 3¹. Totalt innefattar undersökningen 9727 elever

Databasen inrymmer både skoladministrativa data och enkätdata. Vissa registerdata kompletterar uppgifterna för eleverna, t.ex. uppgifter om familjens utbildningsnivå, elevernas härkomst och födelseort samt socioekonomisk status för elevens familj.

¹ Vid tidpunkten för urvalets bestämning omfattades 9827 elever, som då befann sig i år 2. Vid tidpunkten för urvalet när eleverna befanns sig i år 3 kom antalet elever att justeras, bl.a. mot bakgrund av avflyttning och inflyttning mm. Totalt uppgick bortfallet till 100 elever.
<http://www.ipd.gu.se/forskning/forskningsprojekt/ugu/Kohorter/1987>

För samtliga elever i urvalet finns skoladministrativa data, insamlade årligen från och med skolans år 3. Till de skoladministrativa data har förts uppgifter om elevers resultat på nationella prov samt slutbetyg i olika ämnen. För respektive år har urvalet minskats med ett antal mellan 22 och 45 elever. Främst handlar detta om elever som har flyttat utomlands. En enkät administrerades till eleverna våren 2003 när de befann sig i skolans år 9. Vid tidpunkten för insamlande av enkätuppgifter återfanns 9548 elever.

Elevurvalets sammansättning

Ser man till elevurvalets sammansättning är motsvarande ca 13 procent av eleverna antingen själva födda utomlands² eller har bägge föräldrarna födda utomlands, 6-7 procent i respektive grupp. Totalt sett är ca 82 procent av eleverna födda i Sverige med minst en svensk förälder³. (Tabell 1)

I officiell statistik brukar elever födda i Sverige som har minst en svensk förälder definieras som elever med svensk bakgrund. Här har dock gruppen elever född i Sverige delats i två grupper, nämligen elever med svenska föräldrar och elever med en svensk och en utlandsfödd förälder. Anledningen är att sistnämnda elevgrupp enligt grundskoleförordningen är berättigad till modersmålsundervisning. Ungefär var tionde elev i urvalet är född i Sverige av en svensk förälder och en utlandsfödd förälder.

Tabell 1 Migrationsbakgrund för eleverna i UGU – kohort 87

Elevgruppens sammansättning - utländsk bakgrund

	n	%
Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	7076	72,7
Född utomlands	617	6,3
Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	681	7,0
Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder	929	9,6
Uppgift saknas	424	4,4
Total	9727	100,0

² En relativt stor andel av elever födda utomlands är adopterade, (n=104) och har inte inkluderats i kategorin elever födda utomlands i denna undersökning. Flertalet adopterade elever kom till Sverige under sitt första eller andra levnadsår. Ytterligare 6 elever som föddes utomlands men med svenska föräldrar har exkluderats från undersökningskategorin elever födda utomlands.

³ Vilket utgör en gängse definition av elever med svensk bakgrund i statistiken.

Elever i fokus i denna rapport

För mindre än fem procent av eleverna saknas uppgift om antingen en eller bägge av föräldrarnas status, här ingår även flertalet adopterade barn. Då även annan bakgrundsinformation saknas till stor del, t.ex. med avseende på utbildningsnivå i familjen, kommer inte denna grupp om totalt 424 elever att ingå i kommande analyser. (Tabell 1)

I rapporten ingår totalt 9303 elever varav en majoritet elever har svensk bakgrund. Gruppen svenskfödda elever av svenskfödda föräldrar används främst som referens och jämförelsegrupp i kommande analyser och beskrivningar. Fokus finns på gruppen elever med utländsk bakgrund. I flertalet av kommande tabeller delas gruppen elever med utländsk bakgrund in i respektive tre undergrupper enligt ovan.

En del registerinformation saknas även för gruppen utlandsfödda elever (n=617) vilket begränsar bakgrundsbeskrivningen för dessa elever. T.ex. finns inte för just dessa elever information från olika socioekonomiska index som har tillförts databasen för UGU – kohort 87.

Elever med annat modersmål

Några förhållanden i elevernas bakgrund

I följande avsnitt görs inledningsvis en kort introduktion av eleverna i materialet med annat modersmål än svenska, främst sett till några olika förhållanden i deras bakgrund.

I materialet finns viss möjlighet att illustrera den variation som kan antas existera mellan elever som här är grupperade i samma kategori. För utlandsfödda elever finns t.ex. information om vilket år man kom till Sverige. Andra undersökningar har redovisat en betydande effekt på skolframgång för elever med utländsk bakgrund att anlända före eller efter skolstart⁴. Även om det material som här ska användas inte har kompletterats med senare anlända elever (efter insamlingens första år 1997) finns en viss variation med hänsyn till invandringsår. Det är lätt att tänka sig att varje år i ankomstlandet kan spela roll för dessa elevers chanser till framgång i skolan. Skillnaden är stor mellan att ha invandrat under sina första levnadsår till att ha invandrat vid 6, 7 eller 8 års ålder.

Precis som för gruppen elever med svensk bakgrund finns stora skillnader mellan eleverna i vad som ibland benämns kulturellt kapital i hemmet. Det handlar om i vilken mån hemmets resurser förmår förstärka elevernas chanser till framgång i skola/utbildning. Att komma från ett hem med högutbildade föräldrar och därigenom ofta en positiv relation till studier och skola/utbildningssystem, ger andra förutsättningar i skolan än en bakgrund i ett mer fattigt hem i detta avseende. Studier har pekat på den starka effekten av just elevers olika bakgrundsförhållanden i hemmet, t.ex. föräldrars utbildningsnivå, relation till arbetsmarknad eller förhållande till olika

⁴ Skolverket (2004) Elever med utländsk bakgrund. Dnr 75 – 2004:545.

bidragssystem. Sett i förhållande till elevers skolprestationer är det en kombination av dessa förhållanden som statistiskt sett till stor del överskuggar effekten av utländsk bakgrund. Det generella resultatmönstret av lägre skolprestationer mätt i sammanlagt meritvärde för elever med utländsk bakgrund förklaras alltså i hög grad av skillnader i social bakgrund.

Ändå är det inte svårt att föreställa sig att även om varierande förutsättningar hemifrån gäller mer generellt för elever så har elever med en annan språklig/kulturell tillhörighet ytterligare en ribba att ta sig över. Det handlar inte bara om att lära sig svenska som ett språk eller andraspråk, det handlar också om, och kanske framförallt om, att erövra det språk som all undervisning bedrivs på. Att ha en tillräcklig nivå i svenska för att till fullo kunna tillägna sig den undervisning man möter i andra ämnen är en första förutsättning för eleverna med en utländsk bakgrund att kunna lyckas i skola och utbildningssystem.

Födelseår och år för invandring

Flertalet av eleverna, ca 95 % av totala gruppen, är födda år 1987. Variationen i födelseår är väsentligt större för gruppen elever med utländsk bakgrund än för gruppen elever med svensk bakgrund. Ca 99 procent av eleverna med svensk bakgrund är födda år 1987. Jämförelsevis är ca 85 procent av gruppen utlandsfödda elever födda 1987 och för gruppen elever födda i landet med utlandsfödda föräldrar ca 90 procent. Majoriteten utlandsfödda elever med annat födelseår är ett år äldre när de kommer till skolan. För andragenerationseleverna gäller det omvända, nästan samtliga med annat födelseår är ett år yngre vid skolstart.

Sex av tio av eleverna födda utomlands kom till Sverige ett eller två år före skolstart och nio av tio anlände t.o.m. 1994, det år som eleverna började i årskurs 1.

Hemmets utbildningsnivå och familjens sociala position

Hemmets utbildningsnivå

Ser man till hemmets högsta utbildningsnivå skiljer det markant mellan elever med svensk och med utländsk bakgrund. En väsentligt högre andel elever som har invandrat eller vars bägge föräldrar har invandrat till Sverige har en bakgrund i hem där föräldrarna är jämförelsevis lägre utbildade. (Tabell 2)

En social indelning baserad på yrkesposition

Ser man till hushållets högsta yrkesposition⁵ kommer ca 15 procent av eleverna med svensk bakgrund från socialgrupp 1. För elever med utlandsfödda föräldrar är mot-

⁵ Enligt FoB90's socioekonomiska index. Här kan man notera att olika utbildningsnivåer finns representerade inom samtliga grupper. Socialgrupp 1 motsvaras av ett yrke inom kategorier högre tjänstemän, ledande befattning samt fria yrken och akademiker. Socialgrupp 2 motsvaras av tjänstemän på mellan och lägre befattningar samt av lantbrukare och andra företagare. Socialgrupp 3 enligt denna indelning inkluderar arbetare, såväl facklärdas som inte facklärdas, och okvalificerade befattningar av olika slag.

svarande andel ca 5 procent. (Tabell 3) Ur tabellen framgår tydligt att de utlandsfödda eleverna inte alls representeras i denna indelning. Uppgiften finns bara för en dryg tiondel av elevgruppen. Det är också en något högre andel bland svenskfödda elever med utlandsfödda föräldrar som saknar en yrkesklassificering. (Tabell 3)

Tabell 2 Högsta utbildningsnivå inom hemmet för elever med olika bakgrund

	Elever med olika bakgrund				Total
	GRUPP 0 Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder	
Förgymnasial	8,5%	31,1%	29,9%	10,5%	11,5%
Yrkesgymnasial	29,5%	26,7%	29,6%	25,6%	28,9%
Teoretisk gymnasial	17,0%	7,3%	11,0%	16,5%	16,0%
Eftergym < 2 år	6,4%	2,7%	3,8%	7,0%	6,1%
Eftergym 2-3 år	27,3%	23,5%	16,4%	28,0%	26,4%
Eftergym 4 eller mer	9,6%	7,6%	7,9%	9,8%	9,4%
Forskarutbildning	1,8%	1,1%	1,5%	2,6%	1,8%
Total	7071 100,0%	550 100,0%	609 100,0%	926 100,0%	9156 100,0%

Tabell 3 Hemmets socialgruppstillhörighet för elever med olika bakgrund

	Elever med olika bakgrund				Total
	GRUPP 0 Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	(GRUPP 1) (Född utomlands)	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder	
soci	15,8%	1,9%	5,3%	16,8%	1321 14,2%
socII	42,8%	2,9%	25,3%	37,7%	3565 38,3%
socIII	40,5%	10,5%	58,6%	42,5%	3722 40,0%
Uppgift saknas	1,0%	84,6%	10,9%	3,0%	695 7,5%
Total	7076 100,0%	617 100,0%	681 100,0%	929 100,0%	9303 100,0%

Eleverna i skolan

Allmänna uppgifter – typ av skola, särskild undervisningsgrupp mm

De skoladministrativa uppgifter som samlats in inom ramen för UGU-87 börjar med årskurs 3. Från och med årskurs 3 finns årliga uppgifter per elev om skola, klass och olika studieval, inklusive uppgifter om anpassad studiegång, särskild undervisningsgrupp och specialundervisning. I tillägg finns också uppgift om när eleven kom till den aktuella klassen, om man som elev funnits i klassen från starten eller från vilket år t.o.m. årskurs 3. För gruppen elever med annat modersmål finns därtill uppgifter t.ex. om deltagande i modersmålsundervisning och i svenska som andraspråk.

När kom man som elev till klassen?

Uppgifter av mer allmän karaktär om elevernas skolgång är inte i direkt fokus i undersökningen, men det kan ändå vara värt att notera en del ”ingångsdata” för dessa elever. Till exempel är det en avsevärd skillnad mellan elever med utländsk bakgrund, främst utlandsfödda, och svenska elever, vad gäller att ha varit med från början i den aktuella klassen. Endast drygt hälften av eleverna födda utomlands jämfört med drygt nio av tio elever med svensk bakgrund har varit i klassen från årskurs 1. (Se tabell 4)

Vilket år de utlandsfödda eleverna kom till Sverige samvarierar med när de började i den aktuella klassen. Elever som har varit med i klassen från skolstart invandrade i genomsnitt ca två år tidigare, 1991, jämfört med elever som kommit senare till klassen, i årskurs 2 eller till och med årskurs 3, som invandrade 1993-94⁶. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 4 Skolår som elever med olika bakgrund anlände klassen

Anlände klassen under vilket skolår	GRUPP 0 Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder
Fr.o.m. eller under år 1	92,4	56,1	81,0	89,7
Under år 2	3,5	22,9	9,3	5,1
Under år 3	3,5	20,3	9,0	4,5

⁶ En möjlig förklaring till denna skillnad skulle kunna gälla deltagande i s.k. förberedelseklass för elever som anlant landet efter skolstart. Denna förklaring är dock inte möjlig att verifiera då datamaterialet inte inrymmer uppgifter av detta slag.

Typ av skola

Cirka 5 procent av eleverna i materialet gick i en fristående skola i årskurs 9. Det skiljer inte anmärkningsvärt när man ser till elevers olika bakgrund, men andelen är något lägre för elever födda utomlands och för andragenerationsinvandrade elever, dvs. elever födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar, och något högre för elever med en utlandsfödd förälder i familjen.

För drygt halva gruppen elever som gick i en fristående skola handlade det om en skola med allmän pedagogisk inriktning, för en fjärdedel om en skola med speciell pedagogik. Elever födda utomlands är något överrepresenterade i skolor med en språklig/etnisk inriktning. För elever födda i Sverige med en eller bägge föräldrar födda utomlands är det jämförelsevis mer vanligt med konfessionella skolor.

I den enkät som riktades till eleverna under skolår 9 inkluderades motsvarande fråga om vilken skola man gick i, men svarsalternativ innefattade även en annan kommunal skola (än den som hör till hemmet/ligger närmast hemmet). Totalt sett är det en dryg tiondel (11,8 %) av eleverna som uppger en annan kommunal skola. Att ha gått till en annan kommunal skola är dock vanligare för eleverna med utländsk bakgrund och allra vanligast bland de andragenerationsinvandrade eleverna (19,0 %).

En fråga ställdes om varför man valde en annan skola. De andragenerationsinvandrade eleverna pekar i högre grad än andra elever på olika slag av skolfaktorer, som t.ex. lärarens kompetens, skolans rykte, undervisningens karaktär, och även på föräldrarnas inflytande som avgörande och i lägre utsträckning än andra elever på faktorer mer på "elevnivå", t.ex. att man inte trivs, kompisar etc. Skillnaderna är inte markerade men framträder som ett mönster⁷.

Deltagande i undervisning i svenska som andraspråk

Undervisningen i svenska som andraspråk riktar sig främst till elever med annat modersmål, men enligt grundskoleförordningen inryms även elever med svensk bakgrund som t.ex. har studerat utomlands. Ytterst är det rektor som avgör om undervisningen ska anordnas för en elev. Den enkätstudie som har genomförts inom ramen för denna studie visar dock att skolor i hög utsträckning tar hänsyn till elevens, och/eller elevens föräldrars syn på deltagande i svenska eller i svenska som andraspråk⁸.

⁷ Bland annat Nihad Bunar har belyst vad skolors status betyder för elever med utländsk bakgrund. Se Bunar, Nihad & Kallstenius, Jenny (2006). *"I min gamla skola lärde jag mig fel svenska": en studie om skolvalfriheten i det polariserade urbana rummet*. Norrköping: Integrationsverket.

⁸ Enkätstudien visar dock att hur mycket skolan driver frågan om elevers deltagande i undervisningen i svenska som andraspråk varierar mellan skolor, bl.a. med hänsyn till skolans andel elever med utländsk bakgrund. Enkätstudien finns avrapporterad som en rapportbilaga 'Grundskolors verksamhet för elever med annat modersmål än svenska – resultat från en enkätstudie' till Skolverket (2008) Med annat modersmål – elever i grundskolan och skolans verksamhet. Rapport 321.

Vilka elever deltar i undervisningen?

En majoritet av de utlandsfödda eleverna i materialet har deltagit i undervisningen i svenska som andraspråk, och även flertalet av de andragenerationsinvandrade eleverna. Däremot är det endast några få procent av eleverna med en svensk och en utlandsfödd förälder som har deltagit i undervisningen. (Tabell 5) Deltagandet är jämnt fördelat mellan könen, dvs. lika många flickor som pojkar inom respektive grupp av utländsk bakgrund deltar i undervisningen i svenska som andraspråk. (Ej redovisat i tabell)

Av de utlandsfödda eleverna som istället har deltagit i undervisningen i svenska kommer jämförelsevis fler från ett annat nordiskt land. Denna bakgrund har en dryg fjärdedel av dessa utlandsfödda elever, att jämföras med drygt fem procent i hela gruppen utlandsfödda elever med en nordisk bakgrund. Andragenerationsinvandrade elever som har läst svenska har också jämförelsevis oftare nordisk bakgrund, och även i något högre utsträckning europeisk bakgrund. (Ej redovisat i tabell)

För elever som är födda utomlands finns en tydlig relation mellan deltagande i undervisningen och år man anlände Sverige. Ju senare ankomst desto högre andel läser svenska som andraspråk. (Ej redovisat i tabell)

För andragenerationsinvandrade elever finns en tendens att deltagande i svenska som andraspråk samvarierar med både familjens utbildningsnivå och familjens sociala gruppstillhörighet, baserad på yrke. Ju högre utbildningsnivå och ju högre yrkesposition i hemmet desto mer troligt är det att man har följt undervisningen i ämnet svenska. Andragenerationsinvandrade elever från hem med jämförelsevis lägre utbildningsnivå och lägre yrkesposition är istället överrepresenterade bland eleverna som har läst svenska som andraspråk⁹. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 5 Deltagande i undervisningen i svenska eller svenska som andraspråk för olika grupper elever med utländsk bakgrund.

	GRUPP 1 Född ut- omlands	GRUPP 2 Född i Sveri- ge av ut- landsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svensk- född och en utlandsfödd förälder
	%	%	%
Sv	18,3	37,2	94,2
Sv2	81,7	62,8	5,8
Totalt	100,0 n=608	100,0 n=672	100,0 n=909

⁹ Både utbildningsnivå och socialgruppstillhörighet uppvisar ett samband på ungefär .30 med deltagande i svenska resp. svenska som andraspråk.

Deltagande i undervisning i svenska som andraspråk i olika årskurser

Ser man till i vilka årskurser man har deltagit i svenska som andraspråksundervisning, sjunker andelen tydligt för respektive år i skolan. (Tabell 6)

Nästan tre av fyra (ca 74 %) elever började undervisningen i årskurs 3¹⁰. En knapp femtedel (ca 16 %) började i mellanåren, från årskurs 4 och en knapp tiondel (ca 9 %) började istället senare, från årskurs 6 och framåt. (Ej redovisat i tabell) Att flertalet elever börjat undervisningen i skolans tidigare år förvånar inte då urvalsdesignen innebar en restriktion att endast inkludera elever som befann sig i år 3 våren 1997, och att inte lägga till senare ankomna elever.

Tabell 6 Andel elever som deltar i undervisning i svenska som andraspråk i respektive årskurs¹¹ av elever födda utomlands och elever födda i Sverige med utlandsfödda föräldrar.

	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar
Årskurser	%	%
År 3	65,7	46,8
År 4	55,4	36,5
År 5	50,0	28,8
År 6	39,8	21,9
År 7	30,2	19,0
År 8	25,0	18,4
År 9	21,9	17,4

Antal år av undervisning i svenska som andraspråk

Av andragenerationsinvandrade elever är det något mindre än hälften som deltagit under som mest två läsår, sett från årskurs 3 till årskurs 9¹². Av utlandsfödda elever

¹⁰ I denna undersökning ingår endast uppgifter från årskurs 3 av de tidiga skolåren. Det skulle i detta sammanhang kunna betyda att elever egentligen har startat sin undervisning i årskurs 1 eller kanske årskurs 2.

¹¹ Andel deltagare beräknas utifrån det aktuella elevunderlaget för respektive årskurs, dvs. med hänsyn till årligt bortfall av elever. För grupp elever födda utomlands sjunker antalet elever från 613 i årskurs 3 till 565 i årskurs 9. För gruppen elever med utlandsfödda föräldrar varierar elevantalet mellan 680 elever i årskurs 3 och 649 elever i årskurs 9.

är det en större andel som läser svenska som andraspråk i fler år. (Tabell 7) För de relativt få elever med svensk eller mixad bakgrund som har deltagit i undervisningen handlar det företrädesvis om ett enstaka år av undervisning i svenska som andraspråk. (Ej redovisat i tabell)

Tabell 7 Andel av deltagande elever som har deltagit i svenska som andraspråk i olika antal år. Elever födda utomlands och elever födda i Sverige vars föräldrar är födda utomlands.

	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar
<i>Antal år</i>	%	%
1-2	31,5	46,4
3-4	37,6	31,3
5-7	30,9	22,3
Totalt	N=457	n=399

Drygt hälften (54,7 %) av deltagande elever har deltagit i undervisningen som längst t.o.m. årskurs 6. Med undantag av några få procent har elever som deltagit i undervisningen i senare årskurser 7-9 börjat i de tidiga skolåren. Totalt sett är det närmare en fjärdedel (24,2 %) av eleverna som deltog i årskurs 9. En dryg tiondel (15,6 %) av deltagande elever deltog endast i årskurs 3¹³. (Ej redovisat i tabell)

För flertalet elever som deltagit i svenska som andraspråk finns ett mönster av kontinuerligt deltagande över flera år. Men i materialet finns också ett mer komplicerat mönster av växelvis deltagande i undervisningen.

För en knapp tredjedel (31,5 %) av eleverna förefaller undervisningen i ämnet svenska som andraspråk växelverka med undervisning i ämnet svenska. Eleverna ”går in och ut” i ämnet. Till exempel finns elever som läser svenska som andraspråk i årskurs 3 och årskurs 4, svenska i årskurs 5, och därefter svenska som andraspråk igen i årskurs 6 för att sedan läsa svenska i årskurser 7 - 9. Ett annat exempel är att delta i svenska som andraspråk i årskurser 4, 5 och 6 och därefter läsa svenska i årskurserna 7 och 8 och sedan gå tillbaka till svenska som andraspråk i årskurs 9. (Ej redovisat i tabell) En viss reservation är dock på sin plats att göra, då det inte går att säkerställa i vilken utsträckning det observerade mönstret representerar hur undervisningen de facto bedrivs¹⁴. Det skulle till del kunna handla om missar i registrering av elevers deltagande.

¹² Se föregående fotnot.

¹³ Vilket alltså kan innebära att man som elev har läst svenska som andraspråk från årskurs 1.

¹⁴ Enligt SCB går det inte att skilja säkert mellan ett registrerat icke-deltagande i svenska som andraspråk med att man på skolan har missat att fylla i uppgiften för eleven.

Deltagande i modersmålsundervisning

Elever med annat modersmål är berättigade till modersmålsundervisning och kommunen har en generell skyldighet att erbjuda sådan undervisning. Enligt grundskoleförordningen gäller dock några villkor för elevers deltagande och undantag kan medges för kommunens skyldighet att erbjuda sådan undervisning. Berättigad att delta i modersmålsundervisning är elev med annat modersmål som aktivt underhåller detta på en daglig nivå. Det räcker alltså inte att elever har en eller två föräldrar med utländsk bakgrund, utan språket måste vara ett dagligt talat språk. För kommunen gäller undantag från den allmänna skyldigheten i två situationer, nämligen om inte lärarkompetens finns att tillgå eller om elevantalet är för litet, dvs. färre än fem elever i kommunen. I dessa fall är kommunen inte skyldig att erbjuda undervisning i modersmålet.

En majoritet av eleverna födda utomlands eller med utlandsfödda föräldrar har deltagit i modersmålsundervisningen. Färre, men upp emot en femtedel elever från hem med en svenskfödd och en utlandsfödd förälder har deltagit. (Tabell 8) För sistnämnda grupp elever är detta en jämförelsevis högre andel än som deltagit i svenska som andraspråk (jmf tabell 5)¹⁵.

Tabell 8 Andel elever som deltar i modersmålsundervisning av elever med olika utländsk bakgrund.

	GRUPP 1 Född utomlands (%)	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar (%)	GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder (%)
Modersmål	73,8	68,3	18,8
Totalt	(n=617)	(n=681)	(n=929)

Deltagande i modersmålsundervisning i olika årskurser

Drygt hälften av de elever som antingen själva är födda utomlands eller har föräldrar som kommer ifrån något annat land deltar i modersmålsundervisningen i årskurs 3. För bägge grupper minskar andel som deltar kontinuerligt t.o.m. årskurs 6 eller 7.

¹⁵ Cirka 8 procent av elever som är födda i Sverige av svenskfödda föräldrar är också registrerade att ha deltagit i modersmålsundervisning. Mer i detalj är svårt att se i dessa data men det skulle kunna handla om olika nationella minoritetsspråk.

Därefter ökar deltagandet igen något fram till och med årskurs 9, mest tydligt för gruppen utlandsfödda elever¹⁶. (Tabell 9)

Tabell 9 Andel elever som deltar i modersmålsundervisning i respektive årskurs¹⁷ av elever födda utomlands och elever födda i Sverige vars föräldrar är födda utomlands.

	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar
Årskurser	%	%
År 3	52,9	53,7
År 4	44,6	37,6
År 5	40,3	34,0
År 6	35,4	25,8
År 7	31,4	26,3
År 8	33,9	27,4
År 9	38,1	28,9

Mellan 35 och 40 procent deltar i undervisningen i ett eller två år av eleverna vars föräldrar är utlandsfödda. Det är betydligt vanligare för de elever som har en svensk förälder i familjen att inte delta i undervisningen längre än så. (Tabell 10) I genomsnitt handlar det om ca tre år i modersmålsundervisning för utlandsfödda elever och för andragenerationsinvandrade elever. För de elever som har en svensk förälder handlar det om ca två år i undervisning. (Ej redovisat i tabell)

¹⁶ Samma mönster av elevers deltagande beskriver också modersmåls lärare i den kvalitativa delstudien, se 'Grundskolors verksamhet för elever med annat modersmål än svenska - sammanställning av en intervjustudie'

¹⁷ Andel deltagare beräknas utifrån det aktuella elevunderlaget för respektive år, dvs. med hänsyn till årligt bortfall av elever. För grupp elever födda utomlands sjunker antalet elever från 613 i år 3 till 565 i år 9. För gruppen elever med utlandsfödda föräldrar varierar elevantalet mellan 680 elever i år 3 och 649 elever i år 9.

Tabell 10 Deltagande i modersmålsundervisning i olika antal år för elever med olika utländsk bakgrund.

	GRUPP 1 Född utom- lands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlands- födda föräld- rar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svensk- född och en utlandsfödd förälder	Totalt
	%	%	%	% (n)
1-2 år	36,6	40,1	67,6	43,1 (466)
3-4 år	31,9	33,6	27,7	32,0 (346)
5-7 år	31,5	26,2	4,6	25,0 (270)
Totalt	100,0 n=448	100,0 n=461	100,0 n=173	100,0 n=1082

Tre av fyra elever som deltagit i modersmålsundervisning började i årskurs 3¹⁸ eller 4. En femtedel av eleverna har endast deltagit t.o.m. årskurs 3.

I likhet med tidigare redovisat deltagande i svenska som andraspråk är det också här en dryg tredjedel (34,5 %) som har deltagit mer ojämnt över åren. Exempelvis kan elever ha deltagit i modersmålsundervisning under årskurser 4, 7 och 9 och inte i de andra årskurserna. (Ej redovisat i tabell)

En sammantagen bild av deltagandet

Summerar man bilden av deltagande i dessa två ämnen är det en majoritet utlandsfödda och andragenerationsinvandrade elever som deltar både i modersmålsundervisning och i undervisning i svenska som andraspråk. (Tabell 11) Av eleverna vars ena förälder har svenskt ursprung är det en majoritet som inte har deltagit i något av dessa ämnen. I den mån de har deltagit handlar det företrädesvis om modersmålsundervisning.

¹⁸ Återigen bör man ha i åtanke att undersökningens första år är årskurs 3, vilket kanske troligt kan innebära att elever deltagit i modersmålundervisning även under årskurs 1 och 2.

Tabell 11 Andel elever med olika bakgrund som har deltagit i undervisningen i modersmål och/eller i undervisningen i svenska som andraspråk under minst ett läsår

	Elever med olika bakgrund				Total
	GRUPP 0 Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder	
Ej Sva eller Mmål	92,3%	8,7%	17,4%	78,2%	7349 79,9%
Endast Mmål	6,7%	9,5%	19,8%	16,0%	805 8,8%
Endast Sva	,7%	16,6%	13,4%	2,6%	267 2,9%
Både Sva och Mmål	,2%	65,1%	49,4%	3,2%	773 8,4%
Total	7005 100,0%	608 100,0%	672 100,0%	909 100,0%	9194 100,0%

Ur tabellen framgår att det finns elever med svensk bakgrund som har deltagit i framförallt modersmålsundervisningen. Det skulle kunna handla om elever som har något nationellt minoritetsspråk, t.ex. samer eller romer¹⁹, som är berättigade till undervisning i modersmål.

Elevernas studieförframgång – meritvärde och betyg

I materialet finns också uppgifter om elevers resultat i skolan, bl.a. uttryckt i mått som meritvärde och betyg i enskilda ämnen. För några procent (2,6 %) av eleverna saknas uppgift, vilket bl.a. gäller elever som har omdöme istället för betyg, t.ex. elever i Waldorfskolan.

Genomsnittligt meritvärde för elever med olika bakgrund

Elever med svenskt ursprung har ett genomsnittligt högre meritvärde²⁰ än eleverna med utländsk bakgrund, och mest skiljer det i förhållande till de utlandsfödda eleverna. Man kan notera att det skiljer marginellt i genomsnittligt meritvärde mellan elever som har två svenskfödda och elever med en svenskfödd förälder i familjen. (Tabell 12) Skillnaden i meritvärde mellan gruppen utlandsfödda elever och gruppen andragenerationsinvandrade elever är i detta material bara några poäng. Det speglar

¹⁹ Vilket det inte finns uppgifter om i databasen.

²⁰ Meritvärdet baseras på de 16 högsta betygen i elevens slutbetyg. I tabellen ingår elever med betyg i minst ett ämne.

inte den generella skillnaden som uttrycks i officiell statistik mellan dessa två grupper elever med utländsk bakgrund²¹. Att skillnaden i genomsnittlig meritpoäng i detta material är liten förklaras av det faktum att datamaterialet endast inkluderar elever som ankom Sverige och skolan t.o.m. årskurs 3. Standardavvikelsen²² indikerar också att meritvärdet varierar betydligt inom respektive elevgrupp. Det betyder t.ex. att ett antal utlandsfödda elever presterar bättre än genomsnittligt presterande elever med svensk bakgrund, och ett antal elever med svensk bakgrund presterar sämre än genomsnittligt presterande utlandsfödda elever.

Tabell 12 Genomsnittligt meritvärde för elever med olika bakgrund.

Elever med olika bakgrund	Genomsnittligt meritvärde	N	Standardavvikelse
GRUPP 0 Född i Sverige av svenskfödda föräldrar	207,92	6896	59,766
GRUPP 1 Född utomlands	195,05	548	60,703
GRUPP 2 Född i Sverige av utlandsfödda föräldrar	199,18	634	62,465
GRUPP 3 Född i Sverige av en svenskfödd och en utlandsfödd förälder	205,82	875	63,411
Total	206,31	8953	60,483

I följande tabeller skall grupperna elever med annat modersmål än svenska delas in ytterligare med hänsyn till deras deltagande eller inte i svenska som andraspråk och/eller i modersmålsundervisning. Indelning i undervisningsgrupper baseras på uppgifter om elevernas deltagande i respektive ämne under minst ett läsår.

I tabell 13 redovisas först genomsnittligt meritvärde för samtliga elever med utländsk bakgrund, dvs. ett meritvärde baserat på elever födda utomlands eller vars föräldrar är födda utomlands inklusive gruppen elever med en svensk och en utlandsfödd förälder.

²¹ I regeringsuppdrag Elever med utländsk bakgrund, Dnr 75 - 2004:545, redovisas ett meritvärde på 183 poäng för totala gruppen utlandsfödda elever av elever som gick ut grundskolan under våren 2003. En uppdelning av gruppen i elever som ankom landet innan och efter skolstart visar stora skillnader där det genomsnittliga meritvärdet för elever som ankom innan skolstart ligger på nästan samma nivå som elever födda i Sverige av utlandsfödda föräldrar, som ju också är fallet i dessa jämförelser

²² Ett mått på spridningen, variationen i ett datamaterial.

En möjlig effekt av modersmålsundervisning?

Elever som endast har deltagit i modersmålsundervisningen som tillägg till ”vanlig” undervisning har ett väsentligt högre genomsnittligt meritvärde, också i jämförelse med elever med svensk bakgrund i tabell 12 ovan. (Tabell 13) Elever med utländsk bakgrund som inte har deltagit i vare sig undervisningen i svenska som andraspråk eller modersmål har ett genomsnittligt meritvärde som är nära det för elever med svensk bakgrund (jmf tabell 12). Genomsnittligt meritvärde för gruppen elever som endast läst svenska som andraspråk ligger lägst och betydligt lägre än den lägsta meritgruppen i jämförelsen ovan (se tabell 12). (Tabell 13)

Tabell 13 Genomsnittligt meritvärde för *samtliga* elever med utländsk bakgrund (grupp 1 – 3) som har deltagit eller inte deltagit i svenska som andraspråk (i tabellen Sva) och/eller i modersmålsundervisning

	meritvärde	meritvärde åk 9	
Deltagande i Sva och modersmålsundervisning	Genomsnittlig meritvärde	N	Standardavvikelse
Ej deltagit	206,83	845	62,210
Endast modersmålsundervisning	220,22	322	60,022
Endast Sva	181,14	162	57,151
Både Sva och modersmålsundervisning	190,30	710	61,139
Totalt	201,15	2039	62,227

Samma resultatmönster uppvisas för respektive grupp elever med olika utländsk bakgrund, men med lite olika skiftningar. (Tabell 14) ”Effekten” av ett deltagande i modersmålsundervisning framträder i ett högre genomsnittligt meritvärde i samtliga grupper elever, även för gruppen elever vars ena förälder har svensk bakgrund. Tydligast framträder den möjliga effekten av ett deltagande i modersmålsundervisning för gruppen andragenerationsinvandrade elever.

För utlandsfödda elever ligger det genomsnittliga meritvärdet för elever med undervisning i modersmål på samma jämförbart högre nivå som för eleverna som inte deltagit i vare sig modersmål eller svenska som andraspråk. Dock är elevantalet litet, nio av tio utlandsfödda elever har deltagit i undervisning i åtminstone ett av dessa ämnen. (Tabell 14)

Tabell 14 Genomsnittligt meritvärde för elever med olika utländsk bakgrund (grupp 1 – 3) som har deltagit respektive inte deltagit i svenska som andraspråk (i tabellen Sva) och/eller i modersmålsundervisning

Deltagande i Sva och/eller modersmålsundervisning	GRUPP 1 Född utomlands		GRUPP 2 Född i Sverige med utlandsfödda föräldrar		GRUPP 3 Född i Sverige med en svensk och en utlandsfödd förälder	
	Genomsnittligt meritvärde		Genomsnittligt meritvärde		Genomsnittligt Meritvärde	
	% (n)	Std ²³	% (n)	Std	% (n)	Std
Ej deltagit	216,57 (51)	61,599	208,07 (114)	63,293	205,90 (680)	62,098
Endast modersmålsundervisning	216,27 (55)	53,413	228,57 (129)	59,825	213,99 (138)	62,143
Endast Sva	183,31 (71)	58,906	184,49 (69)	52,406	163,64 (22)	64,866
Både Sva och modersmålsundervisning	191,19 (371)	60,744	188,76 (314)	59,863	196,40 (25)	81,987
Totalt	195,05 (548)	60,703	200,01 (626)	61,815	205,84 (865)	63,169

Kan man förklara "effekten" av ett deltagande i modersmålsundervisningen?

Hur kan man förstå det genomsnittligt högre meritvärdet för elever som deltagit i modersmålsundervisningen? Mest framträder skillnaden för elever som enbart har deltagit i modersmålsundervisning, men även för elever som också deltagit i svenska som andraspråk (i förhållande till elever som enbart deltagit i svenska som andraspråk).

²³ Standardavvikelse

Betyg i modersmål

Ibland förs fram att elever kan höja sitt meritvärde genom deltagande i modersmålsundervisning där de får höga betyg²⁴. En jämförelse mellan genomsnittliga betyg per ämne för samtliga elever i undersökningen synliggör också ett genomsnittligt högre betyg i modersmål. Cirka 40 procent av eleverna med betyg i ämnet modersmål (n=429) har högsta betyg, MVG. Närmast jämförbar är den grupp elever som läst något B-språk som elevens val (n=418) där ca 38 procent har MVG²⁵. (Ej redovisat i tabell). Att ett enstaka högre betyg skulle innebära en höjning av genomsnittligt meritvärde är dock inte sannolikt, då meritvärdet utgör ett genomsnitt av de 16 högsta betygen för eleven. Det är inte heller så att samtliga elever, eller ens en majoritet av eleverna, i tabell 15 som har deltagit i modersmålsundervisningen har betyg i ämnet, ofta har det handlat om ett deltagande i de lägre årskurserna.

Jämför man betygs-genomsnitt i olika ämnen har elever som deltagit i modersmålsundervisning (men inte i svenska som andraspråk) en genomgående högre betygsprofil, även i jämförelse med elever med svensk bakgrund. Högst genomsnittligt betyg, motsvarande betygsnivån Väl Godkänd, har eleverna i ämnena So och Engelska men de ligger också genomsnittligt något högre än andra elever, inklusive elever med svensk bakgrund, i ämnet Svenska (se bilaga 1, tabell 1).

... och antal år i undervisningen

En jämförelse av genomsnittligt meritvärde med avseende på en gruppering av antal år i undervisningen redovisar ett något högre meritvärde ju fler år eleverna har deltagit. Då skillnaderna enbart gäller några få poäng kan dock inte resultaten tas som intäkt för att fler år i undervisning faktiskt ger en effekt i elevers generella studieresultat. Men tendensen till en skillnad är tydlig och såtillvida intressant att redovisa som en möjlig hypotes²⁶. Mest markerad är skillnaden i meritvärde för elever som har deltagit i modersmålsundervisning men inte i svenska som andraspråk. (Tabell 15)

²⁴ Muntlig kommunikation.

²⁵ Motsvarande andel elever med MVG i gemensamma skolämnena är som lägst i ämnet matematik, ca 13 procent, och som högst i ämnet idrott, närmare en fjärdedel, ca 24 procent

²⁶ Hur man grupperar materialet spelar roll. En motsvarande gruppering av deltagandet i endast två grupper, elever som deltagit i som mest tre års undervisning och elever som deltagit i fler år, redovisar dock samma resultatmönster, vilket styrker den möjliga tendensen till en effekt av deltagandet.

Tabell 15 Genomsnittligt meritvärde för elever som har deltagit i modersmålsundervisning olika antal år

Antal år i modersmålsundervisning	Elever som enbart deltagit i modersmålsundervisning	Elever som deltagit i både modersmålsundervisning och i svenska som andraspråk	Samtliga elever som deltagit i modersmålsundervisning
	Genomsnittligt meritvärde (n)	Genomsnittligt meritvärde (n)	Genomsnittligt meritvärde (n)
1-2 år	216,61 (183)	183,58 (260)	197,22 (443)
3-4 år	220,89 (95)	192,47 (231)	200,75 (326)
5- 7 år	233,75 (44)	195,98 (219)	202,30 (263)
Totalt	220,22 (322)	190,30 (710)	199,63 (1032)

Sammanfattningsvis har inte ett högre betyg i ämnet modersmål någon inverkan på skillnaden i genomsnittligt meritvärde. Men däremot finns det en tendens att antal år elever deltar i modersmålsundervisningen kan ha en viss betydelse, fler år – högre meritvärde.

Finns det faktorer utanför undervisningen som kan spela in vad gäller den positiva skillnaden i meritvärde för deltagande i modersmålsundervisning?

Flickor och pojkar – en effekt av kön?

I officiell statistik och i forskning är mönstret av flickors generellt sett högre skolprestationer övertygande²⁷. En hypotes i detta sammanhang skulle kunna vara att effekten av modersmålsundervisning orsakas av en skev könsfördelning, dvs. att flickor är överrepresenterade i modersmålsundervisningen. Men könsfördelningen i modersmålsundervisningen är relativt jämn. Däremot finns en större skillnad bland elever som deltagit i undervisningen i svenska som andraspråk där jämförelsevis fler pojkar deltar. (Tabell 16)

²⁷ Se t.ex. Skolverket (2006) Könsskillnader i måluppfyllelse och utbildningsval. Rapport 287.

Tabell 16 Andel pojkar och flickor bland elever med utländsk bakgrund som deltar respektive inte deltar i svenska som andraspråk och/eller i modersmålsundervisning.

	Kön		Total
	Pojkar	Flickor	
Ej deltagit			879
	50,4%	49,6%	100,0%
Endast modersmålsundervisning			336
	49,7%	50,3%	100,0%
Endast Sva			215
	57,2%	42,8%	100,0%
Sva och modersmål			755
	47,2%	52,8%	100,0%
Total	1089	1096	2185
	49,8%	50,2%	100,0%

Sammantaget tyder inte dessa fördelningar på att resultatet skulle kunna förklaras av elevers kön. Jämför man meritvärden mellan pojkar och flickor med utländsk bakgrund i olika undervisning är det generellt flickorna, även i detta material, som redovisar ett högre genomsnittligt meritvärde²⁸. I likhet med pojkarna är det flickorna som har deltagit i undervisningen i modersmål som har det genomsnittligt högsta meritvärdet. För flickor som ingått i modersmålsundervisningen, men som inte läst svenska som andraspråk, uppgår meritvärdet till 236 poäng. För motsvarande grupp pojkar uppgår meritvärdet till 214 poäng. (Se bilaga 1, tabell 2a)

Den möjliga effekten av ett deltagande i modersmålsundervisningen är genomgående synlig om man ser till elever med olika utländsk bakgrund och till både pojkar och flickor. Ett undantag finns dock, för utlandsfödda flickor är meritvärdet högst i gruppen som vare sig studerat modersmål eller svenska som andraspråk. (Se bilaga 1, tabell 2b-2d)

Ser man närmare till bakgrunden för dessa flickor finns dock en avvikande profil. Det handlar både om varifrån man har invandrat och från vilken hemmiljö man kommer. Flickorna som inte deltagit i undervisningen har i högre utsträckning en nordisk och europeisk bakgrund och kommer i högre utsträckning från en familj med högre utbildningsnivå jämfört med utlandsfödda flickor som deltagit i modersmålsundervisningen. Dessa förhållanden i flickors bakgrund kan vara en möjlig (del)förklaring till deras jämförelsevis högre meritvärde.

Vi ska nu mer generellt se vilken möjlig effekt kulturell/språklig och social bakgrund kan ha när man ser till det observerade högre meritvärdet för elever som deltagit i modersmålsundervisning.

²⁸ .183, p=.000, Spearman's rangkorrelation.

En möjlig effekt av vilket land man kommer ifrån – som elev och som förälder?

För utlandsfödda elever som deltagit i modersmålsundervisning (men inte i svenska som andraspråk) är det en något högre andel som kommer från ett annat nordiskt land. Motsvarande grupp andragenerationsinvandrade elever har föräldrar som i en något högre utsträckning kommer från Norden eller från Europa. Men skillnader är mer marginella och sammantaget kan man säga att elever som enbart deltagit i modersmålsundervisning inte utgör en särskild grupp sett i förhållande till deras, eller till deras föräldrars, ursprungsland.

Eller en social selektionseffekt?

Det finns ett relativt tydligt mönster gällande *familjens utbildningsnivå* när det gäller vilken undervisning eleverna deltar i. Den mest påfallande skillnaden är den lägre utbildningsnivån i familjen för elever som deltagit i undervisningen i svenska som andraspråk. Det framträder också ett mönster som tyder på att elever som deltar i modersmålsundervisning kommer från en genomsnittligt något högre utbildad familj. Utlandsfödda elever som inte har deltagit i ämnenas undervisning kommer från en genomsnittligt högre utbildad familj. (Tabell 17)

En grov översättning av tabellens genomsnittliga värden på familjens utbildningsnivå, sett till hela gruppen elever, resulterar i följande skillnader i utbildning²⁹. Föräldrar till elever som deltar i undervisning i svenska som andraspråk har oftast en utbildningsnivå motsvarande en yrkesinriktad gymnasieutbildning. Elever som inte alls har deltagit i modersmålsundervisning eller svenska som andraspråk har oftast föräldrar med en teoretiskt inriktad gymnasieutbildning. Elever som har läst modersmål i tillägg till sin skolutbildning har oftast föräldrar med en utbildningsnivå motsvarande en kortare eftergymnasial utbildning.

²⁹ Baserat på medianvärdet som delar observationerna, dvs. utbildningsnivån, i mitten (för utbildningsnivån i sju steg se Tabell 2 tidigare i rapporten)

Tabell 17 Genomsnittlig utbildningsnivå (1-7)³⁰ i familjen för elever med olika utländsk bakgrund (grupp 1 – 3) som har deltagit respektive inte deltagit i svenska som andraspråk (i tabellen Sva) och/eller i modersmålsundervisning

Deltagande i Sva och/eller modersmålsundervisning	GRUPP 1 Född utomlands	GRUPP 2 Född i Sverige med utlandsfödda föräldrar	GRUPP 3 Född i Sverige med en svensk och en utlandsfödd förälder	Totalt (Undervisningsgrupp)
	Genomsnittlig utbnivå i familjen	Genomsnittlig utbnivå i familjen	Genomsnittlig utbnivå i familjen	
	% (n)	% (n)	% (n)	% (n)
Ej deltagit	3,33 (46)	3,25 (106)	3,53 (710)	3,49 (862)
Endast modersmålsundervisning	3,04 (52)	3,61 (122)	3,85 (144)	3,63 (318)
Endast Sva	2,86 (84)	2,43 (75)	2,54 (24)	2,64 (183)
Både Sva och modersmålsundervisning	2,81 (365)	2,33 (298)	3,45 (29)	2,63 (692)
Totalt (Utl.bakgrund)	2,88 (547)	2,77 (601)	3,55 (907)	3,14 (2055)

Sammanfattningsvis förefaller familjens utbildningsnivå samvariera relativt tydligt med vilken undervisning som elever deltar i. Är det då en social selektionseffekt som slår igenom i det genomsnittligt högre meritvärdet i gruppen elever som deltagit i modersmålsundervisning? Att hemmets utbildningsnivå har starkt genomslag för elevers skolprestationer är synligt i detta material, och dokumenterat i många andra studier.

Högst genomsnittligt meritvärde har gruppen elever vars föräldrar har en längre eftergymnasial utbildning inklusive forskarutbildning. Lägst genomsnittligt meritvärde har elever vars föräldrar har en förgymnasial utbildning. Det genomsnittliga meritvärdet för eleverna i detta material höjs successivt i takt med varje steg i hemmets utbildningsnivå.

³⁰ Hemmets utbildningsnivå är kodad enligt sju steg med 1=förgymnasial utbildning och 7=forskarutbildning, jmf rapportens Tabell 2.

Däremot ser det inte ut som att skillnaden i hemmets utbildningsnivå kan ”förklara” den möjliga effekten av ett deltagande i modersmålsundervisningen. En analys av elever med olika familjebakgrund som deltagit i olika undervisning redovisar ett tydligt mönster av högre genomsnittligt meritvärde för eleverna som deltagit i modersmålsundervisningen. Ett mönster av högsta meritvärde för elever som deltagit i modersmålsundervisningen är gemensamt för elever med olika utbildningsnivå i familjen. Som exempel kan vi illustrera med meritvärdena för eleverna från de jämförelsevis högst utbildade familjerna. Ett meritvärde på 264 poäng har eleverna som har deltagit i modersmål jämfört med 242 poäng för eleverna som inte deltagit i modersmål (eller i svenska som andraspråk) som har gemensamt att man kommer ifrån familjer med som minst en eftergymnasial utbildning. (Se bilaga 1, tabell 3)

Även elevers sociala bakgrund, baserad på *familjens yrkesposition*, samvarierar med elevers deltagande i undervisningen. Elever som har deltagit i svenska som andraspråk kommer oftast från familjer inom socialgrupp 3, medan övriga elever oftast kommer från familjer inom socialgrupp 2.

I likhet med familjens utbildningsnivå samvarierar också den sociala bakgrunden med elevers genomsnittliga meritvärde. Ser man till genomsnittlig meritpoäng för samtliga elever i materialet uppdelat på elevernas olika sociala bakgrunder, återfinns den högsta meritpoängen hos elever från motsvarande socialgrupp 1, 247 poäng. För elever från motsvarande socialgrupp 2 ligger den genomsnittliga meritpoängen på 211 och för elever från socialgrupp 3 på 191 poäng. (Se bilaga 1, tabell 4, Total)

Men också *inom* respektive socialgrupp finns en genomgående effekt av modersmålsundervisningen. Eleverna som läst modersmål i tillägg till grundskolans undervisning har högst genomsnittligt meritvärde. Följaktligen återfinns den högsta genomsnittliga meritpoängen bland elever från socialgrupp 1 som har deltagit i modersmålsundervisningen, 271 poäng. Även för elever från socialgrupp 3 ses den högsta genomsnittliga meritpoängen för de elever som har deltagit i modersmålsundervisning, 208 poäng. (Se bilaga 1, tabell 4)

Såttillvida kan man summera att elevers sociala bakgrund, inklusive familjens utbildningsnivå, spelar roll för vad de väljer eller blir valda till för typ av undervisning och har en generell betydelse för elevers skolprestationer. Men även om den sociala bakgrunden har betydelse för i vilken undervisning som eleven deltar slår den inte igenom när det gäller meritvärdet. Inom respektive familjegrupp, sett till olika utbildningsnivå och social status, är det eleverna som har deltagit i modersmålsundervisningen som har det högsta genomsnittliga meritvärdet.

Olika bakgrundsfaktorerers inverkan – en sammanfattning

Sammanfattar man analysen av olika bakgrundsfaktorerers inverkan på det observerade högre genomsnittliga meritvärdet för gruppen elever som deltagit i modersmålsundervisning, men inte i svenska som andraspråk, kan man konstatera:

- Att familjens utbildningsnivå och socialgrupp har betydelse för vilken undervisning som eleven deltar i
 - lägre utbildningsnivå/socialgrupp bland elever som deltar i svenska som andraspråk
 - högre utbildningsnivå/socialgrupp bland elever som deltar i modersmålsundervisning
- Att utbildningsnivån och socialgruppstillhörighet inte ”förklarar” det högre meritvärdet för elever i modersmålsundervisning
 - inom respektive utbildningsnivå/socialgrupp har gruppen elever som deltagit i modersmålsundervisningen ett genomsnittligt högre meritvärde
- Att eleverna som deltar i modersmålsundervisning inte är en särskild grupp, sett till kön och till varifrån, vilken region, de kommer
- Att ett jämförelsevis högre betyg i ämnet modersmål inte har betydelse för skillnaden i meritvärde – få elever har betyg i modersmål
- Att det finns en tendens att antal år i undervisning i modersmål har betydelse för meritvärdet

Kommentar:

Även om materialet tillåter en granskning av olika förhållanden i elevernas bakgrund som kan tänkas inverka på meritvärdet är det vanskligt att uttala sig om mer renodlade effekter av ett deltagande i undervisningen. En möjlig, och kanske trolig, faktor som kan spela roll härvidlag och som vi inte har kännedom om, handlar om elevernas, eller kanske snarare, föräldrarnas motivation för eleverna att studera modersmål. Att delta i modersmålsundervisning sker på eget initiativ och förutsätter såttillvida att föräldrar, elever, är särskilt motiverade till denna undervisning. Intresset och engagemanget kan tänkas avspegla en mer generell studiemotivation som skulle kunna resultera i höga meritvärden, kanske även utan ett deltagande i modersmålsundervisningen. Å andra sidan har språkforskningen många gånger pekat på den positiva betydelsen av goda kunskaper i modersmålet för elevers allmänna kunskapsutveckling. Ur detta perspektiv är en redovisad effekt av ett högre meritvärde för elever som deltagit i undervisningen fullständigt logisk.

Exkurs: Elevernas syn på skolarbetet, studiemotivation, trivsel och självskattad kompetens i årskurs 9

Den enkät som ställdes till eleverna som deltog i undersökningen (UGU-87) skickades hem till eleverna i början av vårterminen i årskurs 9. Enkäten besvarades av ca 72 procent av undersökningsgruppen³¹. I enkäten ingick totalt 30 frågor som bl.a. gällde hur bra man som elev tyckte sig vara i olika av skolans ämnen men också hur intresserad man var av att lära sig mera.

Självskattad kompetens

En majoritet av eleverna generellt, oavsett utländsk eller svensk bakgrund, tycker sig vara bra i olika ämnen. Med några få undantag finns det inte några uttalade skillnader mellan elever med svensk och utländsk bakgrund. En något högre andel av elever med utländsk bakgrund³² tycker sig dock vara bra³³ i engelska, bild och musik, en skillnad på ca 7-10 procentenheter.

Den skillnad i genomsnittligt högre meritvärde för gruppen elever som deltagit i modersmålsundervisning (men inte i svenska som andraspråk) redovisad i tidigare avsnitt, är synlig i jämförelsen av självskattad kompetens hos eleverna som har deltagit i olika undervisning. Konsekvent beskriver sig både utlandsfödda och andragerationsinvandrade elever som har deltagit i modersmålsundervisning i högre grad som bra, både allmänt när det gäller olika av skolans ämnen och när det gäller olika aspekter av ämnen, t.ex. att förstå en text på svenska. Med några undantag är det mellan tio och 15 procentenheter fler av dessa elever som ser sig som mycket bra jämfört med elever som inte deltagit i modersmålsundervisningen. I ett avseende profilerar sig istället eleverna som har deltagit i undervisningen i svenska som andraspråk och det handlar om en större andel som beskriver sig som mycket bra i ämnet idrott och hälsa.

Uppfattningar om skolarbetet och trivsel i skolan

En annan fråga i enkäten gällde hur man som elev har uppfattat skolan och skolarbetet under de senaste åren, som lätt eller svårt.

En dryg femtedel av eleverna, oavsett svensk eller utländsk bakgrund, rapporterar skolarbetet som svårt, men en nästan dubbelt så stor andel, närmare 40 procent, menar istället att studierna varit lätta. Majoriteten uttrycker sig i frågans svarsskala som *ganska*. Uppfattningar avviker inte särskilt mellan olika grupper elever med annat modersmål, vare sig man jämför elever som har invandrat eller elever vars för-

³¹ Giota, J & Cliffordson, C (2004): Insamling av enkätuppgifter i grundskolans årskurs 9 våren 2003 för UGU-projektets sjunde kohort (födda 1987) – urval, genomförande och instrumentegenskaper. IPD-rapport Nr 2004:03.

³² Med utländsk bakgrund avses här samtliga tre undergrupper elever med annat modersmål, dvs. elever födda utomlands, andragerationsinvandrade elever och elever med en förälder född utomlands.

³³ Sammanslagen andel som angett mycket eller ganska bra.

äldrar har invandrat eller om man för dessa elever jämför olika undergrupper i undervisningen. Istället finns, som man kan förvänta sig, en tydlig samvariation mellan elevernas meritvärde och deras beskrivningar av skolan. En beskrivning av skolarbetet som lätt samvarierar med ett högre meritvärde³⁴. Härvidlag kan man dock notera en skillnad för elever med svensk och utländsk bakgrund. Beskrivning av skolans krav är inte i lika hög grad relaterat till meritvärdet bland elever med utländsk bakgrund³⁵.

Till beskrivningar av skolan och vad den har krävt kan man lägga elevernas trivsel i skolan. I enkäten finns elevers trivsel speglad i olika aspekter; skola, klass, lärare, elever och skolarbete. Här kan man se att elever med utländsk bakgrund trivs i samma utsträckning som elever med svenskt ursprung, eller bättre. Elever med utländsk bakgrund uppger sig i högre grad trivas mycket bra (21,3 %) med själva skolarbetet och utlandsfödda elever trivs bäst (27,4 %), sett i jämförelse med motsvarande andel elever med svensk bakgrund (14,6 %).

Utlandsfödda elever och andragenerationsinvandrade elever värderar i högre utsträckning än elever med svensk bakgrund arbetet på lektionerna som betydelsefullt för betyget (42,2 – 33,2 %). Däremot skiljer det inte mellan elever med svensk och utländsk bakgrund i hur mycket man tror att andra aspekter, t.ex. lärarprov och nationella prov, har för betydelse för betyget.

Intresse av mer kunskap i olika ämnen och tid för skolarbetet

Med skillnaden i genomsnittligt meritvärde mellan grupper elever som deltagit eller inte i modersmålsundervisning i minne är det intressant att se vilket intresse eleverna hade att lära sig mera i olika ämnen. Just elevers ambition/motivation har nämnts i tidigare avsnitt som en möjlig, och kanske trolig, bakomliggande förklaring till skillnader i prestation. I denna studie går dock inte att urskilja om eventuella skillnader i elevernas intresse är en effekt av hur det har gått för dem i skolan, eller om det speglar en mer generell inställning. Frågorna ställs till eleverna i årskurs 9 och hur det har gått för dem i skolan påverkar troligen deras beskrivningar/uppfattningar när det gäller vidare studier. Även vilket stöd eleverna beskriver sig ha fått hemifrån för sina studier kan också vara en faktor av betydelse som vi inte hittills har tagit i beaktande. Stöd för studier i hemmet behöver inte enbart höra samman med föräldrars egen utbildningsnivå utan kan väl tänkas förekomma i hem med olika utbildningsnivå och olika social position.

Vilken tid man lägger ner hemma på sitt skolarbete kan ses som ett uttryck för ambitionsnivå men kan också reflektera stöd/krav hemifrån att sköta skolarbetet. I dessa jämförelser framkommer att utlandsfödda elever lägger ner väsentligt mer tid på skolarbetet hemma jämfört med andra elever. Däremot finns det inte några direkta

³⁴ Samtliga elever: .345, $p = .000$, Spearman's rangkorrelation.

³⁵ Utlandsfödda elever: .227, $p = .000$, Spearman's rangkorrelation, Svenskfödda elever med utlandsfödda föräldrar: .286, $p = .000$, Spearman's rangkorrelation, Elever med en svensk och en utlandsfödd förälder: .277, $p = .000$, Spearman's rangkorrelation, i jämförelse med föregående not.

skillnader mellan elever vad gäller att berätta hemma vad man gör i skolan eller att visa upp olika resultat av skolarbetet.

Generellt uttrycker en jämförelsevis högre andel elever med utländsk bakgrund stort intresse att lära sig mera i olika ämnen. Störst skillnad mellan elever med svensk och utländsk bakgrund finns för ämnena svenska, engelska och matematik, där ca tio och 15 procentenheter fler elever med utländsk bakgrund är mycket intresserad att lära sig mera. Främst gäller det utlandsfödda elever men även andragenerationsinvandrade elever uttrycker ett jämförelsevis större intresse för mer kunskap i olika ämnen.

Planer för högre studier

I beskrivningen ovan framstår eleverna med utländsk bakgrund som mer intresserade, nöjda, och ambitiösa i skola och studier. Det är också en högre andel av utlandsfödda och andragenerationsinvandrade elever som avser läsa vidare på högskola eller universitet jämfört med eleverna med svensk bakgrund (62,5 – 43,2 %). Även här slår deltagande i modersmålsundervisningen igenom – det är företrädesvis eleverna som deltagit i denna undervisning som vill läsa vidare på universitet.

Bilaga 1 Jämförelser av genomsnittligt meritvärde för elever med utländsk bakgrund¹ som har deltagit i olika undervisning. Tabell 1 – 4

Tabell 1 Genomsnittligt betyg per ämne för elever med utländsk bakgrund som har deltagit eller inte deltagit i svenska som andraspråk och/eller modersmålsundervisning. Jämförelsegrupp – svenskfödda elever av svenskfödda föräldrar

Betygs-genomsnitt per ämne	Ej deltagit i Mmål eller Sva	Endast modersmål	Endast Sva	Både Sva och Mmål	Samtliga elever - utländsk bakgrund	Samtliga elever - svensk bakgrund
Ämne	Genomsnittligt betyg	Genomsnittligt betyg	Genomsnittligt betyg	Genomsnittligt betyg	Genomsnittligt betyg	Genomsnittligt betyg
Svenska	13,57	14,20	12,39	12,56	13,06	13,56
SvA	-	-	11,73	11,90	11,89	-
Engelska	15,03	15,53	12,90	12,83	13,63	13,78
B-språk ²	14,33	14,01	13,54	13,57	13,80	13,76
Modersmål	-	16,74	-	16,03	16,14	-
Matematik	13,05	13,37	11,97	11,90	12,32	12,88
No	13,06	14,24	11,84	12,68	12,94	13,02
Biologi	13,98	14,46	12,00	12,84	13,20	13,73
Kemi	13,85	14,17	12,18	12,57	12,99	13,32
Fysik	13,68	14,16	12,38	12,63	13,03	13,50
Teknik	13,70	13,62	12,25	12,47	12,82	13,46
So	15,00	15,68	12,93	13,06	13,60	13,92
Geografi	13,53	14,25	12,03	12,63	13,02	13,55
Historia	13,64	14,81	12,50	12,91	13,35	13,86
Samhällskunskap	13,39	14,47	11,97	12,66	13,05	13,74
Religion	14,17	14,89	12,61	13,12	13,57	13,79
Hemkunskap	14,46	14,60	12,99	13,25	13,61	14,20
Slöjd	14,22	14,16	12,69	13,23	13,46	14,02
Idrott	14,12	14,17	14,33	13,77	13,95	14,62
Musik	14,11	14,25	12,18	12,97	13,25	13,37
Bild	14,22	14,17	12,92	13,10	13,41	13,81

¹ För tabeller i bilagan inkluderar kategorin 'Elever med utländsk bakgrund' två grupper; elever som är födda utomlands och elever som är födda i Sverige men har föräldrar som är utlandsfödda

² betyg i ämnet språkval, ej inkluderat elevens val

Tabell 2a Genomsnittligt meritvärde för elever med utländsk bakgrund i olika undervisning. Jämförelse mellan pojkar och flickor

meritvärde		meritvärde åk 9		
		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
Ej Sva Mmål	Pojkar	201,34	86	60,936
	Flickor	220,64	78	63,779
	Total	210,52	164	62,860
Endast Mmål	Pojkar	213,67	90	61,557
	Flickor	235,64	94	52,728
	Total	224,89	184	58,112
Endast Sva	Pojkar	180,58	77	51,758
	Flickor	187,94	63	60,139
	Total	183,89	140	55,600
Sva och Mmål	Pojkar	180,12	322	59,190
	Flickor	198,94	362	60,078
	Total	190,08	684	60,354
Total	Pojkar	188,61	575	60,192
	Flickor	206,39	597	61,262
	Total	197,67	1172	61,361

Tabell 2b Genomsnittligt meritvärde för elever i olika undervisning. Elever födda utomlands - jämförelse mellan pojkar och flickor

meritvärde		meritvärde åk 9		
		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
Ej Sva Mmål	Pojkar	194,23	26	66,192
	Flickor	239,79	24	48,330
	Total	216,10	50	62,133
Endast Mmål	Pojkar	202,20	25	61,256
	Flickor	228,00	30	43,522
	Total	216,27	55	53,413
Endast Sva	Pojkar	181,58	38	50,284
	Flickor	185,30	33	68,259
	Total	183,31	71	58,906
Sva och Mmål	Pojkar	177,60	173	59,700
	Flickor	203,15	197	59,421
	Total	191,20	370	60,825
Total	Pojkar	182,18	262	59,487
	Flickor	206,80	284	59,660
	Total	194,98	546	60,782

Tabell 2c Genomsnittligt meritvärde för elever i olika undervisning. Elever födda i Sverige av utlandsfödda föräldrar - jämförelse mellan pojkar och flickor

meritvärde		meritvärde åk 9		
		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
Ej Sva Mmål	Pojkar	204,42	60	58,831
	Flickor	212,13	54	68,237
	Total	208,07	114	63,293
Endast Mmål	Pojkar	218,08	65	61,572
	Flickor	239,22	64	56,493
	Total	228,57	129	59,825
Endast Sva	Pojkar	179,62	39	53,795
	Flickor	190,83	30	50,737
	Total	184,49	69	52,406
Sva och Mmål	Pojkar	183,05	149	58,655
	Flickor	193,91	165	60,650
	Total	188,76	314	59,863
Total	Pojkar	193,99	313	60,344
	Flickor	206,02	313	62,773
	Total	200,01	626	61,815

Tabell 2d Genomsnittligt meritvärde för elever i olika undervisning. Elever födda i Sverige av en svensk och en utlandsfödd förälder - jämförelse mellan pojkar och flickor

meritvärde		meritvärde åk 9		
		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
Ej Sva Mmål	Pojkar	195,91	336	63,995
	Flickor	215,80	343	58,677
	Total	205,96	679	62,124
Endast Mmål	Pojkar	198,21	70	65,492
	Flickor	230,22	68	54,331
	Total	213,99	138	62,143
Total	Pojkar	194,25	434	65,526
	Flickor	217,63	430	58,513
	Total	205,89	864	63,190

Tabell 3 Genomsnittligt meritvärde för elever med utländsk bakgrund som har deltagit i olika undervisning. Jämförelse mellan elever från olika familjer med avseende på familjens utbildningsnivå

meritvärde		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
Ej Sva Mmål	Förgymnasial	192,04	27	65,093
	Yrkesgymnasial	188,88	40	64,026
	Teoretisk gymnasial	192,38	21	58,194
	Eftergymn 1 - 3 år	232,56	41	43,476
	Eftergymn+forskutb	242,00	20	68,832
	Total	209,09	149	62,477
Endast Mmål	Förgymnasial	205,17	30	56,606
	Yrkesgymnasial	201,00	40	60,290
	Teoretisk gymnasial	226,00	20	73,513
	Eftergymn 1 - 3 år	232,45	51	41,260
	Eftergymn+forskutb	263,70	27	40,206
	Total	224,35	168	57,000
Endast Sva	Förgymnasial	176,33	45	49,087
	Yrkesgymnasial	177,93	41	70,878
	Teoretisk gymnasial	198,75	12	38,913
	Eftergymn 1 - 3 år	188,52	27	36,131
	Eftergymn+forskutb	235,56	9	52,228
	Total	185,26	134	55,550
Sva och Mmål	Förgymnasial	172,66	220	58,324
	Yrkesgymnasial	186,53	196	57,006
	Teoretisk gymnasial	189,44	45	67,917
	Eftergymn 1 - 3 år	203,53	136	58,907
	Eftergymn+forskutb	237,67	43	42,263
	Total	189,02	640	60,198
Total	Förgymnasial	177,83	322	58,217
	Yrkesgymnasial	187,54	317	60,263
	Teoretisk gymnasial	198,67	98	64,984
	Eftergymn 1 - 3 år	212,39	255	53,477
	Eftergymn+forskutb	245,45	99	49,652
	Total	196,74	1091	60,978

Tabell 4 Genomsnittligt meritvärde för elever med utländsk bakgrund som har deltagit i olika undervisning. Jämförelse mellan elever från olika sociala bakgrunder

meritvärde		meritvärde åk 9		Genomsnittligt meritvärde	N	Std. Deviation
1,00 Ej Sva Mmål	1 socl			240,48	21	65,458
	2 socll			212,84	51	54,196
	3 soclll			198,99	69	62,729
	Total			210,18	141	61,436
2,00 Endast Mmål	1 socl			270,71	14	41,037
	2 socll			246,11	45	41,285
	3 soclll			207,85	79	61,949
	Total			226,70	138	58,470
3,00 Endast Sva	2 socll			175,88	17	77,867
	3 soclll			186,15	52	39,040
	Total			183,62	69	50,888
4,00 Sva och Mmål	1 socl			224,38	8	49,457
	2 socll			194,57	69	57,078
	3 soclll			184,44	225	60,956
	Total			187,81	302	60,104
Total	1 socl			247,33	43	57,231
	2 socll			210,69	182	59,261
	3 soclll			191,36	425	59,768
	Total			200,48	650	61,271